

**Uchwała Nr XXXIII/217/2021
Rady Powiatu Bieszczadzkiego
z dnia 26 marca 2021 r.**

***w sprawie przyjęcia Powiatowego Programu Przeciwdziałania Przemocy
w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Powiecie Bieszczadzkiem
na lata 2021-2025***

Na podstawie art. 12 pkt. 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2020 r. poz. 920) oraz art. 6 ust. 3 pkt. 1 i pkt 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2020 r. poz. 218 z późn. zm.)

uchwała się, co następuje:

§ 1

Przyjmuje się Powiatowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie w Powiecie Bieszczadzkiem na lata 2021-2025 w brzmieniu stanowiącym załącznik do uchwały.

§ 2

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

**PRZEWODNICZĄCY RADY
Marek Bajda**

Załącznik do uchwały
Nr XXXIII/217/2021
Rady Powiatu Bieszczadzkiego
z dnia 26 marca 2021 r.

**POWIATOWE CENTRUM POMOCY RODZINIE
W USTRZYKACH DOLNYCH**

***„Powiatowy program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz
ochrony ofiar przemocy w rodzinie w powiecie bieszczadzkim na
lata 2021-2025”***

Spis treści

I. Prawne uwarunkowania Programu.	3
II. Przemoc w rodzinie – podstawy teoretyczne.	5
1. Definicja przemocy w rodzinie.	5
III. Dane statystyczne.	8
IV. Charakterystyka działań podejmowanych przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Ustrzykach Dolnych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.	11
1. Ośrodek Interwencji Kryzysowej przy Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Ustrzykach Dolnych.	12
V. Cele Programu.	15
VI. Adresaci Programu.	20
VII. Koordynator Programu i partnerzy.	20
VIII. Monitoring i ewaluacja.	20

I. Prawne uwarunkowania Programu.

Zadania powiatu w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie.

Zadania powiatu obejmujące zakres pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie określone zostały między innymi w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2020 r. poz. 218) oraz w ustawie z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125 poz. 842).

Do zadań powiatu należy:

1. Opracowanie i realizacja powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie;
2. Opracowanie i realizacja programów służących działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrożenia prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie;
3. Zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia;
4. Zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach interwencji kryzysowej.

Do zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat należy:

1. Tworzenie i prowadzenie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;
2. Opracowanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno - edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Podstawą prawną opracowania „Powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie w powiecie bieszczadzkim na lata 2021-2025” jest przepis art. 6 ust. 3 pkt 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2020 r. poz. 218.). Program pozostaje w spójności z następującymi realizowanymi dokumentami:

- „Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020”, uchwalony uchwałą nr 76 Rady Ministrów z dnia 29.04.2014 r. (M.P. z 2014 r. poz. 445),
- „Wojewódzki Program Pomocy Społecznej na lata 2016-2023”, uchwalony uchwałą nr XVI/279/15 Sejmiku Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 31.11.2015 r.,
- „Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020”, uchwalony uchwałą nr XLV/927/14 Sejmiku Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 22.04.2014 r.,

- „Strategia rozwiązywania problemów społecznych w powiecie bieszczadzkim na lata 2020-2026”, uchwalona uchwałą nr XVIII/133/2020 Rady Powiatu Bieszczadzkiego z dnia 14.02.2020 r.

Program będzie realizowany w oparciu o następujące akty prawne:

1. Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
2. Ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 218).
3. Ustawę z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1507 z późn. zm.).
4. Ustawę z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359).
5. Ustawę z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 2277).
6. Ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 852 z późn. zm.).
7. Ustawę z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 821).
8. Ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 920).
9. Ustawę z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 360 z późn. zm.).
10. Ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444).
11. Ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 39 z późn. zm.).
12. Ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1057).
13. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskiej Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. z 2011 r. nr 209, poz. 1245).
14. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie (Dz. U. z 2011 r. Nr 81, poz. 448).
15. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 22 października 2010 r. w sprawie wzoru zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2010 r. nr 201 poz. 1334).
16. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-educacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływanie korekcyjno-educacyjne (Dz.U. z 2011 r. nr 50 poz. 259).

II. Przemoc w rodzinie – podstawy teoretyczne.

„Powiatowy program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie w powiecie bieszczadzkim na lata 2021-2025” jest rozwinięciem działań zapisanych w „Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w powiecie bieszczadzkim na lata 2020-2026” w *obszarze IV.: Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie*. Cele strategiczne programu nawiązują do zadań określonych w Ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Program zakłada podejmowanie kompleksowych działań ukierunkowanych zarówno na ochronę ofiar przemocy, jak i na edukowanie osób stosujących przemoc a także promowanie metod wychowawczych bez użycia przemocy połączone ze zwiększeniem świadomości wśród dzieci i młodzieży na temat zjawiska przemocy.

Kształtowanie właściwego klimatu do realizowania polityki opartej na poszanowaniu praw rodziny wymaga ścisłej współpracy wielu podmiotów i instytucji. Program kładzie duży nacisk na współdziałanie wszystkich instytucji zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, stałą diagnozę problemów, odpowiednie przygotowanie kadr oraz usprawnienie procedur współpracy. Realizacja programu będzie prowadzić do powstania skutecznego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie powiatu bieszczadzkiego, do ograniczenia zjawiska przemocy domowej oraz ograniczenia skutków stosowania przemocy, a w konsekwencji przyczyni się do poprawy stanu bezpieczeństwa życia codziennego mieszkańców powiatu bieszczadzkiego.

1. Definicja przemocy w rodzinie.

Zgodnie z definicją zawartą w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2020 poz. 218) przemoc w rodzinie należy rozumieć jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Przemoc w rodzinie to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie przeciw członkowi rodziny, naruszające jego prawa i dobra osobiste, powodujące cierpienie i szkody. Zjawisko przemocy w rodzinie charakteryzuje się tym że:

1. przemoc jest intencjonalna – to zamierzone działanie człowieka, mające na celu kontrolowanie i podporządkowanie ofiary;
2. siły są nierówne – w relacji jedna ze stron ma przewagę nad drugą. Osoba doznająca przemocy jest słabsza a osoba stosująca przemoc jest silniejsza;
3. przemoc narusza prawa i dobra osobiste – osoba stosująca przemoc wykorzystuje swoją przewagę i narusza podstawowe prawa osoby doznającej przemocy (np. prawo do nietykalności, godności, szacunku itp.);
4. przemoc powoduje cierpienie i ból – osoba stosująca przemoc naraża zdrowie osoby doznającej przemocy na poważne szkody, czasem zagraża jej życiu.

Rodzaje przemocy w rodzinie:

1) Przemoc fizyczna – naruszenie nietykalności fizycznej.

Przemoc fizyczna jest intencjonalnym zachowaniem powodującym uszkodzenia ciała lub niosącym takie ryzyko np. popychanie, szarpanie, ciągnięcie, szturchanie, klepanie, klapsy, ciągnięcie za uszy, włosy, szczypanie, kopanie, bicie ręką, pięścią, uderzanie w twarz, przypalanie papierosem, krępowanie ruchów itd.

2) Przemoc psychiczna – naruszenie godności osobistej.

Przemoc psychiczna zawiera przymus i groźby np. wyzywanie, wyśmiewanie, narzucanie własnych poglądów, stała krytyka, poniżanie, domaganie się posłuszeństwa we wszystkich dziedzinach życia rodzinnego, odmawianie uczuć, sugerowanie choroby psychicznej, izolacja społeczna, stosowanie gróźb i demonstrowanie mocy sprawcy itd.

3) Przemoc ekonomiczna – naruszenie własności.

Przemoc ekonomiczna wiąże się z celowym niszczeniem czyjejs własności, pozbawianiem środków do życia lub stwarzaniem warunków w których nie są zaspokajane niezbędne dla przeżycia potrzeby, np. niszczenie rzeczy, kradzież, zakazywanie podjęcia pracy zarobkowej, ograniczanie dostępu do pieniędzy, zmuszanie do proszenia o najmniejsze choćby środki finansowe, odbieranie zarabianych pieniędzy, zmuszanie do spłacania długów, zaciąganie pożyczek na „wspólne konto” bez wiedzy i/lub zgody partnera itd.

4) Przemoc seksualna – naruszenie intymności.

O przemocy seksualnej mówimy wtedy, kiedy dochodzi do zmuszania osoby do aktywności seksualnej wbrew jej woli, kontynuowaniu aktywności seksualnej gdy osoba nie jest w pełni świadoma, bez pytania o zgodę lub gdy na skutek zaistniałych warunków osoba obawia się odmówić. Przymus może polegać na bezpośrednim użyciu siły lub na emocjonalnym szantażu. Zachowania naruszające intymność to np. wymuszanie pożycia, obmacywanie, gwałt, zmuszanie do niechcianych praktyk seksualnych, nieliczenie się z życzeniami partnerki/partnera, komentowanie szczegółów anatomicznych, ocenianie sprawności seksualnej, wyglądu itd.

5) Zaniechanie- naruszenie obowiązku do opieki ze strony osób bliskich.

Tę formę przemocy stosują najczęściej osoby dorosłe wobec dzieci. Jest to niezaspokajanie ich podstawowych potrzeb emocjonalnych i fizycznych. O zaniechaniu można mówić w przypadku odrzucenia emocjonalnego dziecka, braku zainteresowania jego rozwojem, sytuacją życiową, problemami, a także stanem zdrowia i higieną. Zaniechanie to także niezaspokajanie potrzeb żywieniowych i związanych z ubiorem.

W literaturze wyróżniono czynniki, które określają prawdopodobieństwo wystąpienia przemocy w rodzinie. Występowaniu przemocy szczególnie sprzyjają:

- obowiązujące w danym środowisku normy kulturowe i społeczne m.in. przekonanie o prawie rodziców do dominacji nad dzieckiem, przekonanie o dominacji mężczyzny nad kobietami, przyzwolenie na bicie dzieci, hierarchiczny i autorytarny model rodziny, silne normy dotyczące prywatności, stereotypowe wzorce męskiej tożsamości (mężczyzna- zdobywca, silny, władczy, kobieta - uległa),
- nadużywanie alkoholu i uzależnienie od alkoholu- alkohol toruje drogę przemocy, osłabia kontrolę zachowań, zwiększa prawdopodobieństwo reagowania złością i gniewem, zaburza ocenę sytuacji, powoduje błędną interpretację zachowań innych osób, przysparza kłopotów z prawem, często powoduje utratę pracy- wszystko to jest źródłem stresu i pogorszenia sytuacji życiowej - sprzyja stosowaniu przemocy,
- podeszły wiek - ryzyko występowania przemocy wobec osób starszych wzrasta, gdy w rodzinie występują nadużycia we wcześniejszych latach historii rodziny, jest wzajemna zależność członków rodziny, dzielenie wspólnego mieszkania (domu), fizyczne i psychiczne obciążenie opiekuna, izolacja społeczna rodziny, uzależnienie i choroby psychiczne, złe warunki socjalno - ekonomiczne. Im osoba jest starsza, tym bardziej narażona jest na przemoc,
- niepełnosprawność - jest czynnikiem ryzyka, ponieważ nad osobą niepełnosprawną członkowie rodziny i inne osoby mają ewidentną przewagę, a osoby te często zdane są na ich opiekę. Oprócz przemocy fizycznej i psychicznej wobec tych osób występuje często przemoc ekonomiczna: ograniczanie dostępu do pieniędzy, odbieranie świadczeń, niezaspokajanie podstawowych potrzeb, pozbawienie prawa do dysponowania majątkiem,
- dziedziczenie wzorca przemocy – przemoc bywa przekazywana z pokolenia na pokolenie. Dzieci wychowujące się w rodzinach, w których krzywdzi się bliskich, przyswajają sobie zachowania dorosłych, których są świadkami lub ofiarami. uczą się, że przemoc to najlepszy i najbardziej skuteczny sposób rozwiązywania konfliktów.

Sytuacja materialna, zawodowa oraz status socjoekonomiczny partnerów nie determinują bezpośrednio wystąpienia przemocy. Ryzyko wystąpienia przemocy zwiększa dopiero korelacja tych czynników z innymi czynnikami np. występowaniem przemocy w rodzinie pochodzenia. Zdefiniowano także czynniki stresujące oraz środowiskowe, związane z czynnikami interpersonalnymi funkcjonującymi wewnątrz rodziny, spośród których wyróżniono podstawowe czynniki stresogenne:

- 1) relacje pomiędzy osobami sprawującymi opiekę nad osobami zależnymi w rodzinie: związek małżeński, konflikty małżeńskie, rodzina zrekonstruowana, konkubinaty, rodzina w separacji lub samotny rodzic;
- 2) stosunek do dzieci i osób w podeszłym wieku (osób zależnych) pozostających pod opieką: odstęp czasu pomiędzy narodzinami kolejnych dzieci, wielkość rodziny, spełnianie oczekiwań osób pozostających pod opieką;
- 3) stres strukturalny: złe warunki mieszkaniowe, bezrobocie, ubóstwo, izolacja społeczna, zagrożenie autorytetu opiekuna, system wartości, samoocena;

- 4) stres wywołany przez osoby zależne: konieczność opiekowania się osobą chorą, upośledzoną fizycznie lub umysłowo, kapryśną, niezrównoważoną emocjonalnie lub bardzo wymagającą.

III. Dane statystyczne.

Przemoc w rodzinie jest jednym z najpoważniejszych problemów społecznych, ze względu na swoją powszechność oraz dużą szkodliwość indywidualną rodzinną i społeczną. Przemoc jest zjawiskiem skomplikowanym i wieloaspektowym. Olbrzymie koszty przemocy domowej ponoszą zarówno jednostki jak społeczeństwo. Niezbędne jest zatem podejmowanie planowanych działań mających na celu zapobieganie i zwalczanie przemocy w rodzinie, działań wpisanych w tworzenie i rozwijanie systemu przeciwdziałania przemocy, którego zasadniczymi elementami są specjalistyczne instytucje i profesjonaliści niosący pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie.

Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie występującej na terenie powiatu bieszczadzkiego sporządzona została w oparciu o dane będące w dyspozycji Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Ustrzykach Dolnych oraz Ośrodków Pomocy Społecznej działających na terenie powiatu, a także danych uzyskanych z Komendy Powiatowej Policji w Ustrzykach Dolnych.

Na podstawie danych uzyskanych z Komendy Powiatowej Policji w Ustrzykach Dolnych dotyczącymi interwencji domowych dokonywanych przez policję, sytuacja w powiecie przedstawia się następująco:

Tabela 1. Interwencje przeprowadzane przez Policję w powiecie bieszczadzkim, związane z przemocą w rodzinie, w latach 2016-2018.

		2016 r	2017 r.	2018 r.
Liczba przeprowadzonych interwencji domowych	Ogółem	212	252	228
	W tym dotyczących przemocy w rodzinie (ilość założonych Niebieskich Kart)	44	34	42
Liczba interwencji dotyczących przemocy domowej z podziałem na:	Miasto	18	10	18
	Wieś	26	24	24
Liczba sprawców przemocy w domowej (ogółem)	Ogółem	44	37	42
	W tym: kobiety	10	4	4
	Mężczyźni	34	33	38
	Nieletni	0	0	0
Liczba sprawców przemocy domowej pod wpływem alkoholu (ogółem)	Ogółem	27	25	24
	W tym: kobiety	4	0	1
	Mężczyźni	23	25	23
	Nieletni	0	0	0
Liczba przypadków udzielenia pomocy medycznej	Ogółem	3	0	0

w tym:	W tym:	2	0	0
	Pokrzywdzony			
	Sprawca	1	0	0
Liczba dzieci przewiezionych do szpitala, placówki, oddanych pod opiekę osoby spokrewnionej		0	0	0
Liczba wszczętych postępowań przygotowawczych z art. 207 § 1 k.k.		12	22	16
Liczba prowadzonych postępowań przygotowawczych - z art. 207 § 1 k.k. skierowanych do prokuratury		3	9	9

opracowanie własne na podstawie danych z KPP

Z powyższej tabeli można wywnioskować, że ilości interwencji Policji dotyczących przemocy w rodzinie są do siebie zbliżone na przestrzeni analizowanych lat. Przeważającą grupą stosującą przemoc są mężczyźni, a większość aktów przemocy domowej dokonywana jest pod wpływem alkoholu.

Zgodnie z obowiązującą ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie każda gmina powołuje Zespół Interdyscyplinarny, którego zadaniem jest kompleksowe zajmowanie się rodziną oraz monitorowanie sytuacji w rodzinach, w których dochodzi do przemocy, a w przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa poinformowanie tym odpowiednich służb. Zespoły Interdyscyplinarne zajmują się także zbieraniem informacji na temat skali zjawiska przemocy w rodzinie, jak również gromadzeniem informacji na temat miejsc, osób i możliwości uzyskania pomocy w środowisku lokalnym. W skład Zespołu Interdyscyplinarnego wchodzi przedstawiciele: jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji, oświaty, ochrony zdrowia, organizacji pozarządowych, kuratorzy sądowi.

Tabela 2. Niebieskie Karty, które wpłynęły do Zespołów Interdyscyplinarnych na terenie gmin powiatu bieszczadzkiego w poszczególnych latach.

	2016	2017	2018
Gmina Czarna			
Liczba Niebieskich Kart które wszczęły procedurę	4	6	4
Liczba prowadzonych Niebieskich Kart - ogółem	4	11	8
Gmina Lutowiska			
Liczba Niebieskich Kart które wszczęły procedurę	2	6	3
Liczba prowadzanych Niebieskich Kart - ogółem	2	6	3
Gmina Ustrzyki Dolne			
Liczba Niebieskich Kart które wszczęły procedurę	37	32	36
Liczba prowadzanych Niebieskich Kart ogółem	47	49	52

opracowanie własne na podstawie danych z ops

Tabela 3. Niebieskie Karty zakładane przez poszczególne instytucje we wszystkich gminach powiatu w latach 2016 -2018

	2016	2017	2018
Policja	33	27	35
Jednostki Organizacyjne	8	13	5

Pomocy Społecznej			
Oświata	2	4	3
Razem	43	44	43

opracowanie własne na podstawie danych z ops

Osoby poszkodowane w wyniku przemocy domowej jako najczęściej stosowaną przemoc wskazują przemoc: fizyczną, ekonomiczną oraz psychiczną/emocjonalną, bądź połączenie kilku rodzajów przemocy.

Tabela 4. Osoby poszkodowane w wyniku przemocy/ dotknięte przemocą w poszczególnych gminach powiatu w 2016 roku:

	Gmina Czarna	Gmina Lutowiska	Gmina Ustrzyki Dolne
Kobiety	0	2	76
Mężczyźni	3	0	4
Dzieci	1	1	51
Ogółem	4	3	131

opracowanie własne na podstawie danych z ops

Tabela 5. Osoby poszkodowane w wyniku przemocy/ dotknięte przemocą w poszczególnych gminach powiatu w 2017 roku:

	Gmina Czarna	Gmina Lutowiska	Gmina Ustrzyki Dolne
Kobiety	6	4	67
Mężczyźni	3	0	1
Dzieci	2	0	53
Ogółem	11	4	121

opracowanie własne na podstawie danych z ops

Tabela 6. Osoby poszkodowane w wyniku przemocy/ dotknięte przemocą w poszczególnych gminach powiatu w 2018 roku:

	Gmina Czarna	Gmina Lutowiska	Gmina Ustrzyki Dolne
Kobiety	5	3	79
Mężczyźni	2	0	5
Dzieci	1	0	47
Ogółem	8	3	131

opracowanie własne na podstawie danych z ops

Tabela 7. Postępowania wykonawcze – nadzory kuratorskie nad ograniczoną władzą rodzicielską – przez Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej przy Sądzie Rejonowym w Lesku – teren powiatu bieszczadzkiego:

	2018	2019
Gmina Czarna	8	6
Gmina Lutowiska	10	9
Gmina Ustrzyki Dolne	46	53
Razem	64	68

opracowanie własne na podstawie danych z ZKSS przy SR w Lesku

IV. Charakterystyka działań podejmowanych przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Ustrzykach Dolnych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Poszczególne podejmowane działania:

- 1) Prowadzenie Ośrodka Interwencji Kryzysowej przy Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Ustrzykach Dolnych;
- 2) Opracowywanie i realizacja powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie w powiecie bieszczadzkim;
- 3) Pozyskiwanie dotacji celowych z MPiPS na działalność bieżącą OIK;
- 4) Utworzenie strony internetowej zawierającej informacje dla osób doznających przemocy w rodzinie oraz stosujących przemoc;
- 5) Szkolenie kadry jednostek pomocy społecznej z zakresu przeciwdziałania przemocy: 2015 r. – dwudniowe szkolenie pn. „*Przemoc w rodzinie – diagnozowanie zjawiska i skuteczna komunikacja z osobą stosującą przemoc i osobą doznającą przemocy, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb dziecka*”; 2016 r.-dwudniowe szkolenie pn. „*Zjawisko przemocy w rodzinie oraz sytuacja psychologiczna osób doznających przemocy*”; 2017 r.- dwudniowe szkolenie pn. „*Praca z osobami doznającymi przemocy*”; 2018 r. – dwudniowe szkolenie pn. „*Interwencja kryzysowa w sytuacji przemocy. Procedura „Niebieskiej Karty*”; 2019 r. – dwudniowe szkolenie pn. „*Profilaktyka wypalenia zawodowego dla osób pracujących w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie*”; 2020 r. – szkolenie pn. „*Przemoc w rodzinie w świetle prawa karnego i rodzinnego*”;
- 6) Przystąpienie pracownika Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie do Zespołu interdyscyplinarnego przy Miejsko - Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Ustrzykach Dolnych.

Działania profilaktyczne i edukacyjne w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie:

- 1) Opracowanie i rozpowszechnianie ulotek i wizytówek z danymi teleadresowymi OIK, a także opracowanie i przygotowanie broszur przekazujących podstawową wiedzę z zakresu przemocy i wskazującą miejsca pomocy dla osób doświadczających przemocy i świadków przemocy;
- 2) Organizacja w 2019 r. konferencji pn. „*Interdyscyplinarnie przeciw przemocy*”, skierowanej głównie do przedstawicieli oświaty;
- 3) Udostępnianie materiałów informacyjno-edukacyjnych indywidualnym osobom, instytucjom oraz organizacjom zajmującym się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie;
- 4) Poradnictwo specjalistyczne w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (dyżury: pedagoga, prawnika, pracownika socjalnego, terapeuty uzależnień, psychologa w OIK);
- 5) Aplikowanie o środki do MPiPS w ramach realizacji programów osłonowych;

- 6) Realizacja procedury „Niebieskiej Karty”.

1. Ośrodek Interwencji Kryzysowej przy Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Ustrzykach Dolnych

Ośrodek Interwencji Kryzysowej przy Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Ustrzykach Dolnych ukierunkowany jest na prowadzenie działań ograniczających przemoc w rodzinie. Jest to instytucja pomocnicza, wchodząca w skład struktur Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Ustrzykach Dolnych. Przedmiotem działania Ośrodka Interwencji Kryzysowej jest zapewnienie kompleksowej pomocy w tym poradnictwa psychologicznego, rodzinnego i prawnego osobom i rodzinom w różnego typu kryzysach, ze szczególnym uwzględnieniem przemocy w rodzinie.

Ośrodek realizuje swoje zadania poprzez:

- 1) dyżury specjalistów,
- 2) zapewnienie schronienia w hostelu,
- 3) świadczenie poradnictwa: psychologicznego, pedagogicznego i rodzinnego, socjalnego oraz prawnego,
- 4) prowadzenie porad telefonicznych,
- 5) przeciwdziałanie przemocy poprzez upowszechnianie wiedzy na temat przemocy i umiejętności radzenia sobie w przypadku wystąpienia przemocy w rodzinie.

Ośrodek posiada część hostelową – dysponuje tym samym 5 miejscami całodobowymi dla osób potrzebujących takiej pomocy. Zamierzeniem tej placówki jest dążenie do odzyskania przez osobę dotkniętą kryzysem zdolności samodzielnego rozwiązania problemu poprzez udzielanie pomocy prawnej, psychologicznej, medycznej, socjalnej a także oferowanie działań wspierających rodzinę.

Tabela 8. Liczba osób korzystających z pomocy OIK w latach 2016 - 2018.

	2016	2017	2018
Liczb osób korzystających ze specjalistycznego poradnictwa w OIK	80	52	47

Opracowanie własne

Tabela 9. Liczba osób uwikłanych w problem przemocy w rodzinie objętych poszczególnymi formami oddziaływań przez ośrodek interwencji kryzysowej w 2016 r.:

Forma pomocy	Liczba osób korzystających ogółem, w tym:	Liczba kobiet	Liczba mężczyzn	Liczba dzieci
Poradnictwo i pomoc prawna	14	14	0	0
Poradnictwo i pomoc psychologiczna	12	9	3	0
Poradnictwo socjalne	1	1	0	0
Poradnictwo i pomoc pedagogiczna	0	0	0	0
Pomoc terapeutyczna	8	6	2	0

Pomoc socjologa	1	1	0	0
schronienie w hostelu OIK	4	1	0	3

opracowanie własne

Tabela 10. Liczba osób uwikłanych w problem przemocy w rodzinie objętych poszczególnymi formami oddziaływań przez ośrodek interwencji kryzysowej w 2017 r.:

Forma pomocy	Liczba osób korzystających ogółem, w tym:	Liczba kobiet	Liczba mężczyzn	Liczba dzieci
Poradnictwo i pomoc prawna	6	5	1	0
Poradnictwo i pomoc psychologiczna	10	10	0	0
Poradnictwo socjalne	1	1	0	0
Poradnictwo i pomoc pedagogiczna	0	0	0	0
Pomoc terapeuty uzależnień	4	2	2	0
Pomoc socjologa	2	1	1	0
schronienie w hostelu OIK	2	1	0	1

opracowanie własne

Tabela 11. Liczba osób uwikłanych w problem przemocy w rodzinie objętych poszczególnymi formami oddziaływań przez ośrodek interwencji kryzysowej w 2018 r.:

Forma pomocy	Liczba osób korzystających ogółem, w tym:	Liczba kobiet	Liczba mężczyzn	Liczba dzieci
Poradnictwo i pomoc prawna	8	7	1	0
Poradnictwo i pomoc psychologiczna	8	7	1	0
Poradnictwo socjalne	0	0	0	0
Poradnictwo i pomoc pedagogiczna	0	0	0	0
Pomoc terapeuty uzależnień	4	2	2	0
Pomoc socjologa	2	1	1	0
schronienie w hostelu OIK	0	0	0	0

opracowanie własne

Problemy, z jakimi zgłaszali się do OIK klienci o udzielenie pomocy i wsparcia, dotyczą najczęściej:

- 1) ubóstwa,
- 2) potrzeby ochrony macierzyństwa;
- 3) bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego;
- 4) alkoholizmu;
- 5) zdarzeń losowych;
- 6) sytuacji kryzysowych w rodzinie.

Poradnictwo świadczone w OIK obejmuje:

- 1) prowadzenie indywidualnego poradnictwa dla osób uzależnionych od alkoholu;
- 2) poradnictwo prawne;
- 3) poradnictwo dla ofiar przemocy;
- 4) poradnictwo pedagogiczne.

Poradnictwo prawne w OIK dotyczy głównie:

- 1) pomocy w sporządzaniu pozwów o alimenty i rozwodowych;
- 2) spraw związanych z przemocą domową;
- 3) problemów związanych z nadużywaniem alkoholu przez członków rodziny i nieznanymi prawami w tym zakresie;
- 4) pomocy w napisaniu wniosków do sądu o przymusowe leczenie;
- 5) spraw związanych z odwołaniami od decyzji administracyjnych;
- 6) udzielania poradnictwa z zakresu prawa rodzinnego.

Różnorodność problemów z jakimi spotykają się pracownicy OIK generuje potrzebę współdziałania OIK z innymi specjalistycznymi placówkami, jak np. poradnia psychologiczno – pedagogiczna, sąd, policja, szpitale, ośrodki zdrowia i ośrodki pomocy społecznej.

Lokalna analiza, dotycząca czynników sprzyjających i utrudniających skuteczną pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie:

Lokalne czynniki sprzyjające skutecznej pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie	Lokalne czynniki utrudniające skuteczną pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie
-dobra współpraca przedstawicieli instytucji działających w zakresie pomocy osobom doświadczającym przemocy w rodzinie, -dobrze przygotowana, ciągle doskonaląca się kadra przedstawicieli różnych instytucji, -działalność Ośrodka Interwencji Kryzysowej przy PCPR, -procedura „Niebieskiej Karty” i działalność Zespołów Interdyscyplinarnych, -zwiększanie świadomości społecznej na temat zjawiska przemocy w rodzinie, które odbywa się poprzez pracę PCPR i OIK, -możliwość tworzenia lokalnych koalicji na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie,	-niska świadomość społeczna w zakresie rozpoznawania zjawiska przemocy w rodzinie (szkodliwe stereotypy i mity), -dysfunkcje rodzin spowodowane m.in. rozpadem więzi, ubóstwem i przejmowaniem negatywnych wzorców, -problemy alkoholowe członków rodzin, -negatywne wzorce zachowań społecznych wobec aktów przemocy, ukrywanie przez rodzinę występowania aktów przemocy, niechęć do współpracy, -poczucie bezkarności u osób stosujących przemoc w rodzinie, -brak wypracowanego standardu i procedury

<p>-zwiększanie się ilości informacji dotyczącej oferty pomocowej dla osób doświadczających przemocy.</p>	<p>postępowania w przypadku występowania przemocy w rodzinie, -niewystarczający przepływ informacji między instytucjami współpracującymi na rzecz ofiar przemocy w rodzinie, -brak możliwości prowadzenia programów korekcyjno-edukacyjnych, -niewystarczający poziom wiedzy przedstawicieli poszczególnych instytucji na temat wzajemnych kompetencji i zaplecza, -trudności w odseparowaniu ofiar od sprawców przemocy, brak zaplecza zabezpieczającego egzekucję eksmisji sprawców przemocy w rodzinie. -wydłużony tryb postępowania prokuratorskiego i sądowego w obszarze spraw znęcania się nad rodziną oraz negatywne w ocenie ofiar umarzanie spraw, zawieszanie kar.</p>
---	--

V. Cele Programu.

Celem głównym Programu jest zwiększenie skuteczności działań na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Powiecie Bieszczadzkim. Program stanowi integralną część „Powiatowej Strategii rozwiązywania problemów społecznych w powiecie bieszczadzkim na lata 2020-2026”, zagadnienia związane z przeciwdziałaniem przemocy zostały ujęte w obszarze IV Strategii: „Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie”. Program został przygotowany w oparciu o diagnozę sytuacji społecznej w powiecie bieszczadzkim, Przy opracowaniu niniejszego dokumentu wykorzystano sprawozdania i informacje własne PCPR.

Cel główny Programu nawiązuje do celów szczegółowych „Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020” tj.:

- 1) zintensyfikowanie działań profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- 2) zwiększenia dostępności i skuteczności ochrony oraz wsparcia osób dotkniętych przemocą w rodzinie;

- 3) zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie;
- 4) zwiększenie poziomu kompetencji przedstawicieli instytucji i podmiotów realizujących zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w celu podniesienia jakości i dostępności świadczonych usług.

Dążenie do realizacji celu głównego będzie odbywać się poprzez realizację celów szczegółowych, wynikających z następujących obszarów działań:

- 1) Profilaktyka i edukacja społeczna,
- 2) Ochrona i pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie,
- 3) Oddziaływania na osoby stosujące przemoc w rodzinie,
- 4) Podnoszenie kompetencji służb i przedstawicieli podmiotów realizujących działania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Cele strategiczne Programu:

- 1. Upowszechnianie informacji na temat zjawiska przemocy w rodzinie.**
- 2. Promowanie metod wychowawczych bez użycia przemocy połączone ze zwiększeniem świadomości wśród dzieci i młodzieży na temat zjawiska przemocy.**
- 3. Zwiększenie umiejętności pracowników służb społecznych i instytucji zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie oraz ochroną jej ofiar.**
- 4. Rozwijanie działalności Ośrodka Interwencji Kryzysowej jako miejsca schronienia dla ofiar przemocy.**
- 5. Zwiększenie skuteczności działań interwencyjnych i korekcyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.**

OBSZAR IV. Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie**Cel strategiczny 1 : Upowszechnianie informacji na temat zjawiska przemocy w rodzinie**

	<i>Cele szczegółowe:</i>	<i>Źródła finansowania i partnerzy realizacji zadań</i>	<i>Termin realizacji</i>
1	opracowanie i wydanie informatora zawierającego podstawową wiedzę o zjawisku przemocy w rodzinie: informacje prawne oraz miejsca, w których zainteresowani mogą uzyskać pomoc (nazwa, adres, telefon, obszar działań);	Samorządy gminne Samorząd powiatowy Ośrodki Pomocy Społecznej PCPR inne instytucje i organizacje pozarządowe	Działania ciągłe 2020-2026
2	opracowanie i wydanie ulotek, broszur na temat zjawiska przemocy;	Samorządy gminne Samorząd powiatowy Ośrodki Pomocy Społecznej PCPR inne instytucje i organizacje pozarządowe	Działania ciągłe 2020-2026
3	artykuły w prasie lokalnej informujące o podejmowanych działaniach w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w powiecie bieszczadzkim,	Samorządy gminne Samorząd powiatowy Ośrodki Pomocy Społecznej PCPR inne instytucje i organizacje pozarządowe	Działania ciągłe 2020-2026
4	stworzenie i systematyczne aktualizowanie podstrony internetowej z odpowiednimi linkami i odsyłaczami, mającej na celu informowanie o możliwościach pomocy, wsparcia i zwiększenie dostępności do uzyskania informacji przez osoby potrzebujące.	Samorządy gminne Samorząd powiatowy Ośrodki Pomocy Społecznej PCPR inne instytucje i organizacje pozarządowe	Działania ciągłe 2020-2026

Cel strategiczny 2 : Promowanie metod wychowawczych bez użycia przemocy połączone ze zwiększeniem świadomości wśród dzieci i młodzieży na temat zjawiska przemocy

	<i>Cele szczegółowe:</i>	<i>Źródła finansowania i partnerzy realizacji zadań</i>	<i>Termin realizacji</i>
1	pogadanki, warsztaty, spotkania prowadzone w szkołach i poradni psychologiczno pedagogicznej,	Samorządy gminne Samorząd powiatowy Ośrodki Pomocy Społecznej PCPR PPP inne instytucje i organizacje pozarządowe	Działania ciągłe 2020-2026
2	zajęcia edukacyjno – informacyjne prowadzone w szkołach dla	Samorządy gminne	Działania ciągłe

	nauczycieli wczesnego nauczania, pedagogów, rodziców wraz z programami psychoedukacyjnymi dla dzieci;	Samorząd powiatowy Ośrodki Pomocy Społecznej PCPR PPP inne instytucje i organizacje pozarządowe	2020-2026
3	opracowanie, wydanie i dystrybucja plakatu kierowanego do dzieci i młodzieży ze szkół powiatowych zawierającego treści edukacyjne o zjawisku przemocy domowej oraz informacje o miejscach uzyskania pomocy;	Samorządy gminne Samorząd powiatowy Ośrodki Pomocy Społecznej PCPR PPP inne instytucje i organizacje pozarządowe	Działania ciągłe 2020-2026
Cel strategiczny 3 : Zwiększenie umiejętności pracowników służb społecznych i instytucji zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie oraz ochroną jej ofiar.			
	<i>Cele szczegółowe:</i>	<i>Źródła finansowania i partnerzy realizacji zadań</i>	<i>Termin realizacji</i>
1	szkolenia dot. zjawiska przemocy domowej dla policjantów ze służb patrolowych, dzielnicowych, psychologów, pedagogów szkolnych, nauczycieli, pielęgniarek środowiskowych i innych,	Samorządy gminne Samorząd powiatowy Ośrodki Pomocy Społecznej PCPR PPP inne instytucje i organizacje pozarządowe	Działania ciągłe 2020-2026
2	cykliczne spotkania służb dotyczące zasad wzajemnej współpracy w działaniach interwencji kryzysowej	Samorządy gminne Samorząd powiatowy Ośrodki Pomocy Społecznej PCPR PPP inne instytucje i organizacje pozarządowe	Działania ciągłe 2020-2026
3	wypracowanie zasad współpracy w ramach zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych	Samorządy gminne Samorząd powiatowy Ośrodki Pomocy Społecznej PCPR PPP inne instytucje i organizacje pozarządowe	Działania ciągłe 2020-2026
Cel strategiczny 4 : Rozwijanie działalności Ośrodka Interwencji Kryzysowej jako miejsca schronienia dla ofiar przemocy.			

	<i>Cele szczegółowe:</i>	<i>Źródła finansowania i partnerzy realizacji zadań</i>	<i>Termin realizacji</i>
1	Poszerzenie OIK o kolejne miejsca hostelowe	Samorządy gminne Samorząd powiatowy Ośrodki Pomocy Społecznej PCPR inne instytucje i organizacje pozarządowe	Działania ciągłe 2020-2026
2	Poszerzenie pomocy świadczonej przez specjalistów o kolejne godziny i wykwalifikowaną kadrę oraz pomoc terapeutyczną	Samorządy gminne Samorząd powiatowy Ośrodki Pomocy Społecznej PCPR inne instytucje i organizacje pozarządowe	Działania ciągłe 2020-2026
3	Stworzenie grupy wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie	Samorządy gminne Samorząd powiatowy Ośrodki Pomocy Społecznej PCPR inne instytucje i organizacje pozarządowe	Działania ciągłe 2020-2026
4	Współpraca i bieżąca wymiana doświadczeń w ramach działalności zespołów interdyscyplinarnych lub grup roboczych utworzonych w poszczególnych gminach powiatu bieszczadzkiego powoływanych do realizacji zadań dotyczących przeciwdziałania przemocy w rodzinie.	Samorządy gminne Samorząd powiatowy Ośrodki Pomocy Społecznej PCPR PPP inne instytucje i organizacje pozarządowe	Działania ciągłe 2020-2026
Cel strategiczny 5: Zwiększenie skuteczności działań interwencyjnych i korekcyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.			
	<i>Cele szczegółowe:</i>	<i>Źródła finansowania i partnerzy realizacji zadań</i>	<i>Termin realizacji</i>
1	Opracowanie i realizacja programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie	Samorząd powiatowy PCPR	Działania ciągłe 2020-2026

I. Adresaci Programu.

„Powiatowy program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie w powiecie bieszczadzkim na lata 2021 – 2025”, adresowany jest do wszystkich mieszkańców powiatu bieszczadzkiego. Cała społeczność odgrywa bowiem znaczną rolę w budowaniu systemu, opartego na wzroście ogólnie pojętego bezpieczeństwa. Zjawisko przemocy w rodzinie nie jest specyfiką tzw. marginesu społecznego, zdarza się w każdej grupie społecznej. Często współwystępują z przemocą inne negatywne zjawiska takie jak alkoholizm czy przestępczość. Różnice środowiskowe dotyczą jedynie sposobu przejawiania przemocy, a nie jej natężenia. Dlatego też adresatami programu są zarówno osoby uwikłane w przemoc jak i świadkowie występowania przemocy oraz osoby, które stosują przemoc. Kolejną grupę adresatów stanowią instytucje działające w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie z terenu powiatu bieszczadzkiego, zaangażowanych w realizację Programu, które wykonują zadania w zakresie ograniczenia, przeciwdziałania i minimalizowania skutków przemocy w rodzinie.

VII. Koordynator Programu i Partnerzy.

Zakłada się, że Program będzie stanowił interdyscyplinarną strategię działań na rzecz zapobiegania przemocy w Rodzinie, realizowaną przez wszystkie instytucje i organizacje zobligowane do podejmowania działań w tym zakresie, zarówno na poziomie gmin jak i powiatu. Rolę koordynatora realizacji programu w powiecie bieszczadzkim pełnić będzie Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Ustrzykach Dolnych.

Partnerami w realizacji programu będą wszystkie podmioty współpracujące na rzecz osób znajdujących się w sytuacjach kryzysowych. Są to :

- 1) Powiat Bieszczadzki,
- 2) Komenda Powiatowa Policji w Ustrzykach Dolnych,
- 3) Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Ustrzykach Dolnych,
- 4) Placówki Oświatowe z terenu powiatu bieszczadzkiego,
- 5) Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej: Miejsko- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Ustrzykach Dolnych, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Czarnej i Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Lutowiskach,
- 6) Gminne Komisje Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

VIII. Monitoring i ewaluacja.

Podstawą oceny stopnia realizacji Programu i osiągniętych efektów będą dane własne PCPR oraz dane pozyskiwane od podmiotów zaangażowanych w realizację Programu. Roczne sprawozdania z realizacji Programu zamieszczane będą na stronie internetowej PCPR w Ustrzykach Dolnych. Program może być aktualizowany na podstawie danych oraz wniosków składanych przez podmioty zaangażowane przy realizacji celów głównego i szczegółowych. Koordynator będzie też monitorował realizację programu pod kątem zgodności realizacji działań z harmonogramem. Ewaluacja Programu dokonywana będzie po jego zakończeniu. Będzie dostarczać informacji, czy cele programu są właściwie realizowane,

jaka jest trafność przyjętych sposobów realizacji, jaka skuteczność i efektywność programu oraz wskazać potrzebne zmiany na przyszłość.

PRZEWODNICZĄCY RADY
Marek Bajda